

М. М. ШУМИЛО. РОЗВИТОК НАУКИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Розглядається розвиток наукових досліджень в праві соціального забезпечення. Визначено основні тенденції та напрями в наукових дослідженнях. Відзначено наукові досягнення науки права соціального забезпечення.

Ключові слова: наука права соціального забезпечення, генеза і тенденції в праві соціального забезпечення.

Рассматривается развитие научных исследований в праве социального обеспечения. Определены основные тенденции и направления в научных исследованиях. Отмечены научные достижения науки права социального обеспечения.

Ключевые слова: наука права социального обеспечения, генезис и тенденции в праве социального обеспечения.

The development of scientific research in social security law is regarded. The main tendencies in scientific research are identified. The main scientific achievements of social security law science are analyzed.

Key words: social security law science, investigation of social problems, genesis and development tendencies in social security law

Наука права соціального забезпечення є досить молодою, що сформувалася у в другій половині ХХ ст. Однак, питання, які вивчає ця наука, були предметом наукової дискусії античних філософів, в теологічних працях батьків церкви, а також вчених-правників.

Розвиток науки права соціального забезпечення тісно пов'язане з розвитком держави. Саме ставлення держави до громадян в соціальній сфері формує джерела права соціального забезпечення. Якщо говорити про науку права соціального забезпечення України, то коріння як правового регулювання, так і теоретичного осмислення і обґрунтування її основних принципів необхідно шукати в радянському праві соціального забезпечення. Без напрацювань доктринальних проблем науки права соціального забезпечення говорити про відокремлене існування права соціального забезпечення в Україні неможливо. Саме наукові розробки радянських вчених були і є основою подальшого розвитку права соціального забезпечення в Україні. Доцільно навести думку Д.А. Керімова: «Нові ідеї і теорії виникають не на пустому місці, але на базі знань, що були досягнуті наукою раніше. Більше того, ступінь цієї новизни обумовлена рівнем попередніх знань»¹. Виходячи з викладеного, видається доцільним згадати про вчених-засновників науки права соціального забезпечення. До дослідників, які вивчали окремі питання права соціального забезпечення в дорадянський період слід віднести: А.П. Каппена, І.І. Янжула, Є.М. Демент'єва, В.Г. Яроцького, Л.Б. Скаржинського, В.Є. Варзара, П.І. Астрова, В.Ф. Дерюжинського та ін. До вчених, які не тільки досліджували окремі питання права соціального забезпечення, але і зробили перші спроби вирішити теоретичні проблеми соціального забезпечення необхідно віднести: М.О. Видгорчика, М.В. Догадова, Л.В. Забеліна, О.Л. Гельфера, М.О. Семашка, З.Р. Теттенборн. До дослідників, які фактично завершили процес формування галузі права соціального забезпечення, описали предмет и метод правового регулювання, принципи і систему галузі, а значна частина вчених і сьогодні плідно працюють на благо науки слід віднести: Є.І. Астрахана, В.А. Ачаркана, В.С. Андрєєва, О.Д. Зайкіна, Р.І. Іванову, В.О. Тарасову, В.К. Субботенко,

Я.М. Фогеля, М.Л. Захарова, Е.Г. Тучкову, І.В. Гуштіна, В.Ш. Шайхатдінова, Я.І. Безуглу та інші. Таким чином, спираючись на значну теоретичну базу, наукові дослідження попередніх років, після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р., можна говорити про новий, сучасний етап розвитку науки права соціального забезпечення. Безумовно, наука в цілому та наука права соціального забезпечення зокрема, універсальні і не знають державних кордонів, особливо це стосується загальної частини галузі права, однак, враховуючи схоже, але все ж таки відмінне правове регулювання можна говорити про індивідуальні риси науки права соціального забезпечення України.

Одними із перших вчених, які почали досліджувати проблеми права соціального забезпечення були: Н.Б. Болотіна, І.М. Сирота, Б.І. Сташків.

І.М. Сирота² у своїх роботах в основному притримувався визначених радянською наукою права соціального забезпечення принципів і підходів, але не дивлячись на це його праці якісно вплинули на дискусію в науці права соціального забезпечення. Вченим було підготовлено науково-практичний коментар і збірник нормативно-правових актів в сфері соціального захисту³, а також підручник по пенсійному забезпеченню⁴.

Такі вчені як Н.Б. Болотіна і Б.І. Сташків піддали критиці багато доктринальних питань у зв'язку зі зміною законодавства, а також зміною соціально-політичної ситуації в країні. Головні тези були про те, що: основою права соціального забезпечення є не принцип аліментації, а принцип соціального страхування; необхідність проведення пенсійної реформи, оскільки солідарна система в сучасних умовах уже не виконує покладених на неї функцій; що юридичними фактами в соціальному забезпеченні є соціальні ризики.

Першим дисертаційним дослідженням проблем права соціального забезпечення в незалежній Україні була робота Б.І. Сташківа на тему «Юридичні факти в праві соціального забезпечення» (1997). В подальшому була видана однойменна монографія⁵, в якій розкрилися теоретичні питання юридичних фактів в праві соціального забезпечення, їх поняття, класифікація, докази та доказування. Увагу приділено також юридичним фактам як передумовам виникнення, зміни і припинення правовідносин в праві соціального забезпечення. Б.І. Сташків підготував навчальні посібники, що розкривають загальні і спеціальні питання права соціального забезпечення⁶. Сьогодні об'єктом дослідження вченого є питання строків у праві соціального забезпечення⁷, гарантій права соціального забезпечення⁸, проблеми функцій права соціального забезпечення⁹. Крім цього, вчений займається проблемами соціального обслуговування, як наслідок був виданий навчальний посібник «Право соціального обслуговування»¹⁰.

Як вірно наголошується в підручнику «Право соціального забезпечення в Україні»¹¹ сучасну історію і теорію науки права соціального забезпечення не можна уявити без праць Н.Б. Болотіної. Продовживши розвиток теорії соціального ризику, про яку писали ще у 20-х роках ХХ ст. і більше поширеної в науковій літературі 30-х років як методологічної основи, і повернувшись до ідеї перейменування галузі в право соціального захисту, вчений системно вивчила і комплексно виклала принципи права соціального захисту. Аргументом на користь теоретичних досліджень Н.Б. Болотіної було прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України, де в ст. 46 закріплено право громадян, саме, на соціальний захист, що включає право на забезпечення громадян на випадок повної або часткової, або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, а також старості і в інших випадках, що передбачені законом. Всі доводи та обґрунтування Н.Б. Болотіна виклала у своєму навчальному посібнику «Право соціального захисту України»¹². Значним вкладом в описання становлення і розвитку права

соціального забезпечення в Україні є монографія Н.Б. Болотіної «Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні»¹³. В даній роботі вчений спирається на соціальні права людини як першоджерело соціального захисту. В монографії розкриваються питання права соціального захисту як галузі національного права, співвідношення понять права соціального захисту і соціального права, трудового права, медичного права. Розкриті питання міжнародних стандартів в сфері соціального захисту. Однак, пріоритетом досліджень Н.Б. Болотіної залишається питання права людини на соціальний захист, про що свідчить науково-практичне видання «Право людини на соціальний захист в Україні»¹⁴.

Проблемами генези соціального страхування в Україні присвячено дисертаційне дослідження І.О. Гуменюк «Правові основи становлення соціального страхування в Україні» (2001).

Питання становлення соціального страхування в цілому і медичного зокрема, можна знайти в роботі М.І. Боднарука «Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку»¹⁵.

Особливе місце у дослідженні проблем права соціального забезпечення, розвитку його доктринальних питань, термінологічного апарату відносяться наукові праці колективу кафедри трудового, аграрного і екологічного права Львівського національного університету ім. Івана Франка. Під редакцією професора П.Д. Пилипенка був підготовлений академічний курс «Право соціального забезпечення»¹⁶, авторами якого також є В.Я. Бурак, С.М. Синчук, В.Л. Стрепко, О.І. Кульчицька. Авторський колектив розглядає питання загальної частини права соціального забезпечення, основою якої є соціальний ризик, розмежувавши його від інших видів ризику, що передбачені законодавством. У підручнику сформульовані принципи права соціального забезпечення, відкинувши панівну в радянській науці думку, що принципи – це продукт людської діяльності, що їх джерелами є сфера ідеології, і щоб отримати статус принципів права, вони повинні бути закріплені в самому праві, в змісті норми права. Вказавши тим самим, обґрунтованість первинності принципів права щодо норм права і його системи. В роботі дана характеристика структури галузі права соціального забезпечення і її місце в системі права України. Визначені також предмет і особливості правового регулювання. Всі питання, викладені в підручнику, розкриті через призму соціальної держави.

Окремо варто вказати, що до наукових заслуг авторів вказаного підручника належить і їх дисертаційні дослідження, що доповнили наукову бібліотеку науки права соціального забезпечення. Так, об'єктом наукового дослідження С.М. Синчук (Сивак) були «Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні» (1999). В співавторстві з В.Я. Бураком С.М. Синчук підготували навчальний посібник «Право соціального забезпечення України»¹⁷ (2003). Слід відзначити і публікації С.М. Синчук в спеціалізованій періодиці, що зробили вагомий внесок в розвиток теорії права соціального забезпечення¹⁸. Наукове дослідження В.Л. Стрепко на тему «Правові аспекти регулювання соціальної допомоги в Україні» (2006) було одним із перших, в якому проаналізовані теоретичні і практичні проблеми соціальної допомоги. О.І. Кульчицька в своїй роботі «Суб'єкти права соціального забезпечення в Україні» (2007) комплексно досліджувала правовий статус суб'єктів даної галузі права та їх види.

Важливу подією в науці права соціального забезпечення України був захист першої докторської дисертації С.М. Прилипка на тему «Предмет права соціального забезпечення»¹⁹ (2007), а на її базі була опублікована монографія «Проблеми теорії права соціального забезпечення»²⁰. В роботі визначено місце і значення соціального забезпечення в соціальній державі. Створення соціальної держави

розглядається як умова реалізації конституційного права на соціальне забезпечення. Обґрунтовується ідея, що джерелом соціального забезпечення є солідарність, так як вона є основою будь-якого суспільства. Розкриті проблеми організаційно-правової форми соціального забезпечення і його види. Важливим вкладом в теорію права соціального забезпечення є інші наукові публікації в спеціалізованих журналах²¹.

У подальшому під загальною редакцією С.М. Прилипка і О.М. Ярошенка побачив світ підручник «Право соціального забезпечення в Україні»²². Авторський колектив підручника (С.М. Прилипка, О.М. Ярошенко, Л.І. Лазор, М.І. Іншин, Г.С. Гончарова, О.Т. Панасюк, А.М. Слюсар) зачіпає широкий спектр проблем загальної і спеціально частини права соціального забезпечення. Крім предмету, методу, функцій і системи права соціального забезпечення детально розкриті питання джерел права галузі. Окремим розділом досліджується інститут страхового (трудового) стажу. Проаналізоване загальне і спеціальне пенсійне забезпечення. Розкриті особливості окремих інститутів даної галузі, а також викладене питання соціального забезпечення осіб, що постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС.

Одним із перших комплексних досліджень на межі трудового права і права соціального забезпечення є колективна монографія виконана у відділі проблем цивільного, трудового і підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України під загальною редакцією д.ю.н., професора Н.М. Хуторян на тему: «Правове регулювання трудових відносин наукових (науково-педагогічних) працівників»²³ (2005). Монографія присвячена дослідженню спеціального суб'єкта як в трудовому праві, так і в праві соціального забезпечення, а саме наукових (науково-педагогічних) працівників. В роботі розкриті питання виникнення, зміни та припинення трудових відносин, а також правове регулювання пенсійного забезпечення науковців. Особливої уваги заслуговують наукові публікації Н.М. Хуторян, що присвячені проблемам права соціального забезпечення²⁴. Необхідно також вказати, що під науковим керівництвом проф. Н.М. Хуторян було підготовлено та захищено ряд дисертаційних досліджень з різних проблем права соціального забезпечення.

Аналізуючи тенденції в науці права соціального забезпечення за 20 років незалежності можна виділити кілька напрямків наукових досліджень. Так, більшість дисертаційних робіт присвячені проблемам окремих правових інститутів ніж загальним питанням. Так, по загальній частині права соціального забезпечення захищено тільки дев'ять дисертацій, одна з яких докторська. До них відносяться наступні наукові дослідження: Б.І. Сташківа «Юридичні факти в праві соціального забезпечення» (1997), С.М. Синчук (Сивак) «Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні», Н.М. Стаховської «Відносини в праві соціального забезпечення» (2000), Т.З. Гересиміва «Принципи права соціального забезпечення» (2001), І.О. Гуменюк «Правові основи становлення соціального страхування в Україні» (2001), О.Г. Чутчевої «Правове регулювання соціального захисту громадян України» (2003), О.І. Кульчицької «Суб'єкти права соціального забезпечення в Україні» (2007), В.А. Рудик «Юридичні гарантії права людини на соціальний захист в Україні» (2007), С.М. Прилипка «Предмет права соціального забезпечення» (докторська дисертація 2007).

Другим напрямком в науці права соціального забезпечення є дослідження окремих інститутів даної галузі. До таких досліджень варто віднести дисертаційні роботи: Л.П. Шумної «Правові основи реабілітації інвалідів в Україні» (2003), О.В. Басая «Правове забезпечення соціального захисту безробітних в

Україні» (2005), О.М. Пономаренко «Правове регулювання соціального забезпечення допомогою у зв'язку з народженням та вихованням дитини» (2005), В.С. Тарасенко «Правове забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів в Україні» (2005), В.В. Юровської «Правове регулювання відносин в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття» (2005), Л.В. Стрепка «Правові засади регулювання соціальної допомоги в Україні» (2006), Т.В. Кравчук «Пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України» (2008), О.М. Потопахіної «Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2008), І.В. Оклей «Правове регулювання пенсійного забезпечення та надання соціальних послуг в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» (2008), Р.А. Павлюкова «Соціально-правовий захист інвалідів в Україні» (2009), І.В. Солопова «Медобслуговування як форма соціального захисту населення України» (2009), Г.В. Татаренко «Договірне регулювання пенсійного забезпечення в Україні» (2009), М.В. Чічкань «Правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні» (2009), Н.П. Коробенко «Пенсійне забезпечення по інвалідності в Україні» (2010), І.С. Андрієнко «Правове регулювання державної соціальної допомоги малозабезпеченим особам в Україні» (2010), С.В. Богуславця «Недержавне пенсійне забезпечення як один із напрямків реалізації соціальної функції держави» (2010), О.В. Горбатенко «Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» (2011), Ж.А. Дробот «Правове регулювання пенсійного страхування у разі втрати годувальника» (2011). Н.О. Рунової «Правове регулювання соціального обслуговування в Україні» (2011). По окремих роботах були опубліковані монографії, так, до них належать праці Н.П. Коробенко²⁵ і Ж.А. Дробот²⁶.

Третім напрямком дисертаційних пошуків є дослідження правового статусу окремих, спеціальних суб'єктів. Найбільшого розроблення зазнало правове регулювання соціального забезпечення працівників правоохоронних органів, до них слід віднести роботи: Л.М. Князькової «Правові питання забезпечення пенсіями за вислугу років працівників органів внутрішніх справ» (2001), М.М. Клемпарського «Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників органів внутрішніх справ» (2004), Ю.О. Сердюк «Соціальний захист членів сімей працівників органів внутрішніх справ України» (2005), М.С. Бидюкової «Правове регулювання матеріального забезпечення працівників ОВС» (2008). Крім вказаних робіт, дослідники займалися дослідженням питань пенсійного забезпечення наукових (науково-педагогічних) працівників, це дисертаційні роботи А.В. Скоробагатка «Правове регулювання пенсійного забезпечення наукових працівників» (2004), М.Д. Ждана «Особливості реалізації права на пенсію науковими (науково-педагогічними) працівниками» (2007) та Т.В. Колесник-Омельченко «Правове регулювання пенсійного забезпечення за вислугу років педагогічних працівників» (2010). Розробленим є напрямком соціального та пенсійного забезпечення державних службовців, це роботи: М.М. Шумила «Правове регулювання пенсійного забезпечення державних службовців» (2009) і Р.П. Луцького «Соціальний захист державних службовців в Україні» (2010). Спеціальному пенсійному забезпеченню присвячені також роботи Т.О. Дідковської «Пенсійне забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці» (2008), В.О. Швеця «Правове регулювання пенсійного забезпечення суддів в Україні» (2010). За результатами дисертаційних досліджень були опубліковані монографії М.М. Шумила²⁷ та А.В. Скоробагатка²⁸.

Отже, наука права соціального забезпечення в Україні розвивається динамічно.

Щороку захищаються дисертації з різноманітних питань даної галузі, публікуються монографії і наукові статті. Простежується також тенденція до використання методів правової компаративістики в наукових дослідженнях, що, безумовно, робить їх більш повними та всесторонніми.

1. Керимов Д.А. *Методология права: Предмет, функции, проблемы философии права.* – М.: Изд-во СГУ, 2009. – С. 335. 2. *Сирота И.М.* Право социального обеспечения в Украине: Учебник. – Х.: Одиссей, 2006. – 432 с. 3. *Сирота И.М.* Все о пенсиях, пособиях, социальной защите граждан Украины (научно-практический комментарий и сборник нормативных актов). – 5-е изд., перераб. и доп. – Х.: Одиссей, 2004. – 704 с. 4. *Сирота М.І.* Пенсійне забезпечення в Україні. – К.: Юрінком Інтер. – 1996. – 288 с. 5. *Сташків Б.І.* Юридичні факти в праві соціального забезпечення: Монографія. – Чернігів, 2008. – 260 с. 6. *Сташків Б.І.* Теорія права соціального забезпечення: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 405 с. 7. *Сташків Б.І.* Строки у праві соціального забезпечення: Навч. вид. – Чернігів: Чернігів. держ. ін-т права, соц. технолог. та праці, 2010. – 88 с. 8. *Сташків Б.І.* Гарантії права на соціальне забезпечення: Навч. вид. – Чернігів: Чернігів. держ. ін-т права, соц. технолог. та праці, 2011. – 100 с. 9. *Сташків Б.І.* Проблеми функцій права соціального забезпечення: стислий конспект лекцій. – Чернігів: Чернігів. держ. ін-т права, соц. технолог. та праці, 2010. – 27 с. 10. *Сташків Б.І.* Право соціального обслуговування: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 567 с. 11. *Право социального обеспечения в Украине: Учебник / Под общ. ред. Л.И. Лазур, С.Н. Прилипко, О.Н. Ярошенка.* – Луганск: ООО «Виртуальная реальность», 2010. – С. 52- 54. 12. *Болотіна Н.Б.* Право соціального захисту України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 663 с. 13. *Болотіна Н.Б.* Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. – К.: Знання, 2005. – 381 с. 14. *Болотіна Н.Б.* Право людини на соціальний захист в Україні. – К.: Знання, 2010. – 107 с. 15. *Боднарук М.І.* Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку. – Чернівці: Рута, 2002. – 247 с. 16. *Право социального обеспечения: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Буряк, С.М. Синчук та ін. / За ред. П.Д. Пилипенка.* – К.: Відвинний дім «Ін Юре», 2008. – 504 с. 17. *Синчук С.М., Буряк В.Я.* Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. – К.: Знання, КОО, 2003. – 306 с. 18. *Синчук С.М.* Теорія соціального ризику за правом соціального забезпечення // *Право України.* – 2003. – № 3. – С. 55-59; *Пенсійне страхування та пенсійна реформа: теоретичні основи // Право України.* – 1999. – № 10. – С. 61-63; *Гарантування гідного рівня життя особи у сфері соціального забезпечення // Вісник Львівського національного університету.* – 2010. – № 52. – С. 234-243; *Юридична конструкція соціально-забезпечувального зобов'язання // Університетські наукові записки // Часопис Хмельницького університету управління та права.* – 2009. – №2 (30). – С. 121-126; *Щодо питання про недержане соціальне забезпечення за рахунок роботодавця // Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права.* – 2011. – №2(38). – С. 122-127; *Щодо питання прообґрунтування сфери соціально-забезпечувальних відносин // Вісник Львівського національного університету.* – 2011. – № 53. – С. 230-240. 19. *Прилипко С.М.* Предмет права соціального забезпечення: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. –Х., 2007. – 45 с. 20. *Прилипко С.М.* Проблеми теорії права соціального забезпечення. Монографія. – Х.: ПП «Берека-Нова», 2006. – 264 с. 21. *Прилипко С.М.* Система (структура) права соціального забезпечення // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щоріч. бюл. Київ. ін-ту внутр. справ. – К.: КІВС, 2004. – Вип. 9. – С. 265-269; *Визначення методу права соціального забезпечення в сучасних умовах // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2004. – Вип. 66. – С. 64-72; До питання визначення функцій права соціального забезпечення // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – Вип. 95. – С. 43-47; *Правоотношения по праву социального обеспечения // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2003. – Вип. 58. – С. 61-70; Соціальне забезпечення як основний напрям**

соціальної політики // *Правова держава*. – Вип. 19. – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2008. – С. 260-267; *До питання соціальних прав людини // Держава і право: Зб. наук. прац. юрид. і політ. науки*. – Вип. 40. – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2008. – С. 271-277. **22.** *Право соціального забезпечення в Україні: Підручник / Заг. ред. С.М. Прилипка, О.М. Ярошенка* –Х.: ФІНН, 2009. – 434 с. **23.** *Правове регулювання трудових відносин наукових (науково-педагогічних) працівників: Монографія / Ю.В. Баранюк, С.В. Дріжчана, А.В. Скоробагатько та ін.; Відп. ред. Н.М. Хуторян*. – К.: Юридична думка, 2005. – 240 с. **24.** *Хуторян Н.М.* Актуальні проблеми пенсійного забезпечення наукових (науково-педагогічних) працівників // *Актуальні проблеми права: теорія і практика: Зб. наук. праць*. – Луганськ, 2006. – № 7. – С. 7-14; *Проблеми правового регулювання надання допомоги науковим (науково-педагогічним) працівникам у зв'язку з виходом на пенсію // Правова держава*. – Вип. 17. – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2006. – С. 230-235; *Проблеми правового регулювання пенсійного забезпечення наукових (науково-педагогічних) працівників // Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини у сфері праці і соціального забезпечення: Тези доповідей та наукових повідомлень учасників II Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. В.В. Жернакова*. – Х.: Кроссруод, 2010. – С. 449-459; *Проблеми застосування норм, щодо регулювання пенсійного забезпечення наукових кадрів – у світлі сучасної юридичної думки // Держава і право: Зб. наук. прац. юрид. і політ. науки*. – Вип. 48. – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2010. – С. 306-316; *Правові проблеми впровадження накопичувальної пенсійної системи в Україні // Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті С.В. Васьковського: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. За ред. І.С. Кантазарової, В.В. Валах, О.О. Нігрєєва*. Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечнікова. – Одеса: Астропринт, 2011. – С. 543-546; *Нова пенсійна реформа чи наступ на пенсійні права громадян України? // Правова держава*. – Вип. 22. – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2011. – С. 311-316; *Проблема застосування законодавства з питань зарахування роботи (служби, навчання) до стажу прокурора, слідчого // Держава і право: Зб. наук. прац. юрид. і політ. науки*. – Вип. 50. – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2011. – С. 301-306. **25.** *Коробенко Н.П.* Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній системі України: Монографія. – К.: Вид-во Акад. прац. і соц. відносин Федер. спілок України, 2011. – 172 с. **26.** *Дробот Ж.А.* Правове регулювання пенсійного забезпечення страхування у разі втрати годувальника: Монографія. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2001. – 194 с. **27.** *Шумило М.М.* Правове регулювання пенсійного забезпечення державних службовців. Монографія. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 272 с. **28.** *Скоробагатько А.В.* Правове регулювання пенсійного забезпечення наукових працівників: Монографія. – Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова. – 161 с.